

SUMMARY

G. Golyaka. Works of Volodimir Zubitsky are in a modern competitive repertoire for bayan.

In the article the questions of functioning of original bayan works are examined in modern musical space, in particular opuses of one of the leading Ukrainian composers of Volodimir Zubitsky. Analytical research of the performance programs of the known musical forum of the International competition of bayan-players and accordionists is to that end carried out «Cup of Kryvbas».

Key words: music of bayan, competitive practice, original repertoire for bayan, Volodimir Zubitsky, Cup of Kryvbas.

УДК 398:78:378.6:78(477)

В. В. Гуря

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

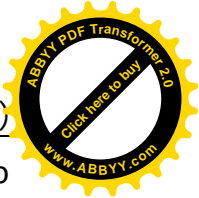
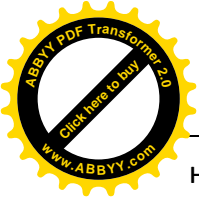
УКРАЇНСЬКИЙ МУЗИЧНИЙ ФОЛЬКЛОР У СИСТЕМІ ПРЕДМЕТІВ МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНОГО ЦИКЛУ ПЕДАГОГІЧНИХ УЧИЛИЩ ТА КОЛЕДЖІВ

У статті зроблено спробу теоретичного обґрунтування необхідності впровадження міжпредметних зв'язків щодо викладання українського музичного фольклору як засобу вдосконалення фахової підготовки студентів з музично-теоретичних дисциплін. Зазначено, що цей підхід забезпечує єдність музичної теорії та практики. Український музичний фольклор тлумачиться як чинник інтенсифікації інтелектуального розвитку особистості.

Ключові слова: український фольклор, музично-теоретичні знання, етносольфеджіо, міжпредметні зв'язки, музична морфологія.

Постановка проблеми. Сучасне інформаційно-демократизоване суспільство передбачає підготовку конкурентоспроможного фахівця у сфері мистецької освіти, який володіє цілісними, системними знаннями: з одного боку, музично-професійними, з другого – знаннями, пов'язаними з функціонуванням музичного мистецтва взагалі. Актуальним при цьому залишається врахування специфіки його діяльності, яка характеризується комплексною природою, різноплановістю, багатоскладовістю і творчою сутністю.

Фундаментальні позиції, основні орієнтири, цілі та умови розвитку освіти, обґрунтовані у Законі України «Про освіту», в Державній національній програмі «Україна XXI століття», у «Національній доктрині розвитку освіти», вимагають від вищої школи інноваційних підходів до фахової підготовки нової генерації вчителів музики. Означені документи передбачають невіддільність освіти від національного ґрунту, її органічне поєднання з національною історією та народними традиціями, прилучення до надбань народної творчості, зокрема українського музичного фольклору. Специфіка вимог до формування особистості вчителя, зокрема вчителя музики, актуалізує питання необхідності формування особистості майбутнього вчителя з високим рівнем інтелектуальних можливостей, спрямування освіти на відродження духовності українського

народу, збереження національної ідентичності в царинах музичної культури, що передбачає базування системи освіти на національному ґрунті. Отже, питання формування у студентів педагогічних ВНЗ теоретичних знань у системі музично-теоретичного циклу засобами українського музичного фольклору залишається *актуальним* і потребує подальших досліджень.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженням розвитку вітчизняної педагогічної думки на основі української етнопедагогіки займалися відомі науковці – М. Драгоманов, Ф. Колесса, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський. Сучасні вимоги до підготовки вчителів на базі української народної педагогіки розробили В. Коротеєва, М. Стельмахович, С. Стефанюк та ін. Проблеми теорії і методики музично-педагогічної освіти, зокрема на національному підґрунті, висвітлено у працях сучасних науковців: О. Богданової, А. Болгарського, С. Горбенко, Р. Дзвінкої, Є. Єфремова, І. Зязюна, А. Іваницького, А. Карпун, І. Малашевської, О. Овчарук, О. Олексюк, Г. Падалки, Г. Побережної, І. П'яковського, О. Ростовського, О. Рудницької, С. Садовенко, О. Семеног, Т. Танько, Л. Філоненко та ін.

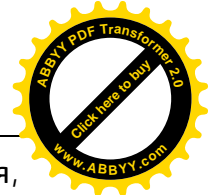
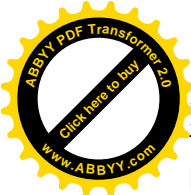
Розв'язанню широкого спектра проблем фахової підготовки вчителя національної школи присвячені наукові розробки В. Бондаря, О. Потапенко, М. Стельмаховича, О. Хорошковської та ін. Зауважимо, що музиканти, які зробили вагомий внесок у справу народної музичної освіти, були творцями художніх цінностей саме на матеріалі української пісні (В. Барвинський, І. Воробкевич, Д. Кабалевський, З. Кодай, Ф. Колесса, М. Леонтович, М. Лисенко, С. Людкевич, Д. Січинський, Я. Степовий, К. Стеценко та ін.).

Мета статті – висвітлити питання використання українського музичного фольклору в системі предметів музично-теоретичного циклу як засобу удосконалення фахових знань майбутніх учителів музики.

Виклад основного матеріалу. Наше сьогодення вносить суттєві корективи в організацію та зміст навчального процесу музично-педагогічних закладів освіти України. Виникає необхідність у глибокому вивченні українського фольклору в системі предметів музично-теоретичного циклу і його осмисленні як позитивного навчально-виховного досвіду минулого, який збагачує сучасну педагогіку новими фактами й теоретичними положеннями.

Відомо, що *теорія музики* – це сукупність музикознавчих дисциплін (елементарна теорія музики, гармонія, сольфеджіо, поліфонія, аналіз музичних творів), які спрямовані на вивчення основних закономірностей музики, композиційних засобів та прийомів. Однак теорія музики передбачає тісний зв'язок з музичною грамотою.

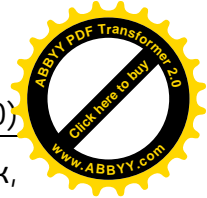
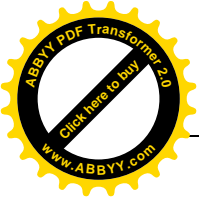
Музична грамотність становить комплекс знань про особливості і закономірності музичного мистецтва, засоби музичної виразності, зміст, композиційну форму, нотну грамоту, музичну термінологію, а також здатність сприймати музику як «живе мистецтво», визначати на слух характер музики,

розкривати засоби музичної виразності, формулювати якість виконання, виявляти хороший смак тощо [3, 176–181].

Проблема музично-теоретичної підготовки студентів цікавила таких дослідників, як: Ф. Аєрова, Т. Борзна, І. Гринчук, І. Котляревський, Н. Миронова, Н. Провозіна, Л. Рапацька та ін. Так, Л. Рапацька виділяє такі завдання музично-теоретичної підготовки студентів: формування музично-теоретичних знань, які дозволяють на науковій основі аналізувати музичні твори і засоби музичної виразності (наприклад, поняття «лад», «мелодія», «тональність», «ритм», «динаміка» тощо); розвиток у студентів умінь зіставляти художні образи музичного мистецтва з художніми образами в інших його видах, а також адаптувати здобуті знання у художньо-педагогічній діяльності; розвиток здібностей до музикування, які дозволяють майбутнім учителям проводити заняття на високому творчому рівні.

Вагомим, на нашу думку, є висвітлення існуючих навчальних посібників і підручників, створених відомими педагогами-практиками, здобуток яких є корисним як для досвідчених викладачів, так і для початківців. Педагогічний досвід та надбання видатного вченого-фольклориста, педагога і композитора, музикознавця і літературознавця, академіка Ф. Колесси (1871–1947) знайшли своє втілення у відомому «Шкільному співанику», який уже багато років допомагає вчителям музики, музичним керівникам усіх рівнів підготовки (вихователям дошкільних закладів, викладачам ДШМ, загальноосвітніх шкіл) добирати для музичних занять високохудожні зразки народнопісенної культури, які надзвичайно яскраво розкривають вихованцям красу рідного краю, силу і багатство внутрішнього світу людини. Цей збірник пісень рекомендовано також для студентів педагогічних училищ та інститутів під час вивчення теорії музики й сольфеджіо. На думку автора, мета «Шкільного співаника» – привести пісенний матеріал для науки співу в народній і середній школі, щоб за допомогою нового «привчалась молодь пізнавати і цінувати народну творчість і перейматися її духом» [7, 3]. До збірника у значній кількості ввійшли майже всі українські обрядові пісні, дитячі, жартівливі, приколискові, хліборобські, сирітські, козацькі, історичні, військові, які, на наше глибоке переконання, необхідно впроваджувати в сучасну систему предметів музично-теоретичного циклу педагогічних училищ та коледжів. Цінним у контексті нашого дослідження є також те, що у «Вступних поясненнях для вчителя» Ф. Колесса дає методичні поради та рекомендації щодо інтонування тону та півтону, інтервалу, гами, мелодії; транспонування звукорядів; читання нот з листа; фразування пісні; вивчення нотного письма, теорії музики тощо. Композитор спрямовує увагу на розвиток ладового чуття, метроритмічного, гармонічного слуху. Паралельно, за задумом композитора, необхідно вивчати теорію музики (ноти, їх тривалості, висота, запис, ключі, метр, ритм тощо), що обґрунтовує актуальність порушеної нами проблеми.

Заслужують на увагу ідеї науковців зарубіжних країн, зокрема Росії. Так, етномузикознавець М. Лобанов є автором курсу «етносольфеджіо» на матеріалі традиційної російської пісні. Це перший російський підручник для дитячих музичних шкіл та студентів середніх навчальних закладів, в якому фольклорно-етнографічний матеріал вдало поєднується з чітко розробленими завданнями з сольфеджіо [8], що збігається з нашою думкою.

Зауважимо, що основа «етно» (*ethno*) зазвичай використовується у значенні «народний». Тому, на відміну від класичного сольфеджіо, приставка «етно-» вказує на використання матеріалу з народної музики, як, наприклад етнопедагогіка, етномузикологія, етнографія тощо. Як навчальний курс, етносольфеджіо спрямоване на глибоке практичне пізнання учнями національної музики, матеріалом якого є музичний фольклор, насамперед традиційна українська пісенність [4, 210]. Ми згодні з таким визначенням, тому що саме музичний фольклор є тим матеріалом, на якому легко навчити співати по нотах, поліпшувати точність інтонування, розвивати гармонічний та мелодичний слух, ладові закономірності, музичні здібності, вивчати музичні поняття і терміни.

«У зв'язку з нагальною проблемою поглибленого вивчення та збереження української традиційної музичної культури, з метою методичного вдосконалення викладання музичного фольклору в музичних училищах» створений навчальний посібник «Методика аналізу фольклорних творів» та авторська розробка «Соціально-психологічний аспект сприйняття музичного фольклору» О. Богданової [2, 199].

Корисним у роботі зі студентами музично-педагогічних закладів освіти на заняттях з предметів музично-теоретичного циклу (сольфеджіо, гармонії, поліфонії, української народної творчості) може бути використання навчально-методичного посібника «Загальна теорія музики» [9, 303]. Мета занять – на новому рівні узагальнити й поглибити знання й навички в майбутніх учителів музики активного розвитку професійного слуху у процесі засвоєння найтиповіших рис національного музичного мислення. До нього ввійшли близько 400 оригінальних фольклорних пісенних зразків. На історико-стильовій основі цей посібник об'єднує предмети теоретичного циклу за принципом єдності музичного твору – форми, змісту, сприйняття діалектичної багатогранності музичних образів. Центр уваги студентів зміщується з оволодіння окремими елементами музичної мови на вивчення смислового функціонування їх у контексті твору, що, на нашу думку, дає нові можливості емоційно, з усвідомленням сприймати музику (музичне мислення), орієнтуватися у засобах музичної виразності (музична мова) і об'єднувати все це в єдине ціле.

Отже, можна констатувати, що вивчення предметів музично-теоретичного спрямування на матеріалі українського музичного фольклору дає можливість

опанувати студентам різні поняття і терміни і з легкістю використовувати здобуті знання на практиці.

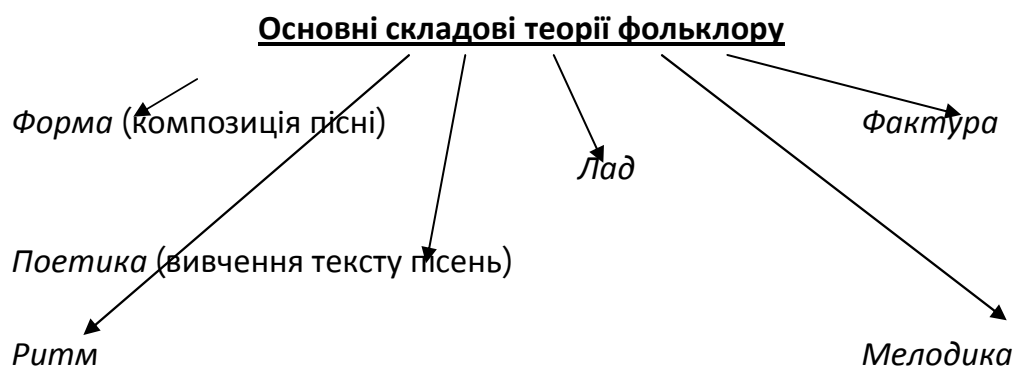
У зв'язку зі збільшенням обсягу інформації, який підлягає засвоєнню в період навчання у ВНЗ, а також з необхідністю підготовки студентів до самоосвіти важливого значення набувають *міжпредметні зв'язки*, які відображають комплексний підхід до навчання, формують конкретні знання студентів, розкривають гносеологічні проблеми, без яких неможливе системне засвоєння знань, допомагають студентам оперувати пізнавальними методами (абстрагування, моделювання, узагальнення, аналогія та ін.).

Український фольклор (у цьому і полягає його універсальність) має великі можливості для встановлення взаємозв'язку не тільки між темами різних дисциплін, а й цілого циклу навчальних дисциплін (зокрема музично-теоретичного), що уможливорює глибоке пізнання музичних процесів, явищ, фактів.

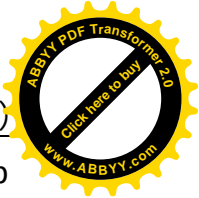
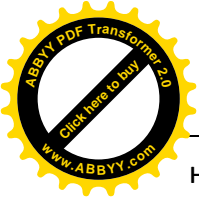
На нашу думку, ефективність музично-теоретичної підготовки студентів підвищиться саме за рахунок упровадження міжпредметних зв'язків, що, у свою чергу, забезпечить комплексне вивчення засобів музичної виразності або «*музичної морфології*» [12, 141] – мелодії, метроритму, ладотональності, фактури (форми) та сприятиме формуванню у студентів музичної грамотності, умінню сприймати, розрізняти, визначати, відтворювати та аналізувати українську народну музику (див. схему 1).

Навчальний предмет «Українська народна музична творчість», що викладається в педагогічних училищах та коледжах, пов'язаний практично з усіма навчальними дисциплінами професійно-фахової освіти: педагогікою, психологією, гармонією, сольфеджіо, аналізом музичних форм, диригуванням, хорознавством, практикумом роботи з хором, вокалом, методиками музичного виховання у загальноосвітній школі та дитячому садку, практикою гри на основному та додатковому інструменті та багатьма іншими предметами музично-теоретичної підготовки майбутнього вчителя музики.

Схема 1

М. Леонтович, працюючи вчителем музики, обґрунтовував важливість комплексного застосування знань з філософії, історії, літератури, географії, математики, скульптури, архітектури у процесі навчання молоді. Він підкреслював, що «кожен педагог мусить викладати музику в контексті інших

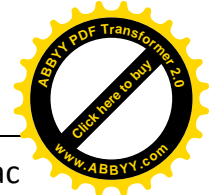
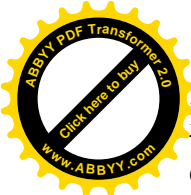
наукових і художніх знань». У своїй музично-педагогічній діяльності композитор висував ідею поєднання кольорів зі звучанням музичного твору. З цією метою він розробив власну систему показу мистецького матеріалу, який ґрунтувався на співвідношенні світлотіней і кольорів із музичними звуками.

У комплексі музично-теоретичних дисциплін одне з вагомих місць посідає сольфеджіо, основними показниками якого є формування музичного мислення, творчості, розвиток пам'яті, внутрішнього слуху, правильного інтонування. Так, курс сольфеджіо має виховати у студентів добре організований музичний слух, розвинутий художній смак, уміння розкривати зміст і визначати рівень мистецької цінності творів. Досягти цього можна лише за умови викладення сольфеджіо в тісному зв'язку з музичною практикою, з роботою у виконавських класах, колективах, із засвоєнням усіх дисциплін – теорії музики, музичної літератури, гармонії тощо.

Для кращого засвоєння теоретичних знань із сольфеджіо необхідно використовувати слуховий досвід і музичні уявлення. Наприклад, якщо студентам запропонувати назвати певний інтервал, акордову послідовність чи прочитати гаму, він мусить зробити це за допомогою внутрішнього слуху. Саме внутрішньому слуху та його розвитку надавали великого значення видатні музичні діячі, серед яких: М. Глінка, М. Леонтович, М. Лисенко, М. Римський-Корсаков, Я. Степовий, К. Стеценко, С. Танєєв, П. Чайковський. Б. Асаф'єв у своїх працях наголошував на тому, що, аналізуючи твір, потрібно увесь час чути його звучання внутрішнім слухом. Тому, вважаємо, що роботу зі студентами педагогічних училищ та коледжів слід починати з розвитку почуття ладу.

Ще у 1974 р. у світ вийшли «Практичні поради з методики викладання сольфеджіо» Ф. Аерової, в яких було відзначено, що найкращими прикладами для свідомого сприйняття учнями кожного звука мелодії щодо основного тону, який є центром ладотональності мелодичного руху, є народні пісні [1, 14–15]. Практика свідчить про те, що на заняттях із сольфеджіо бажано добирати такі пісні, де зустрічалися б усі звуки ладу, як, наприклад, «Ой, за гаєм, гаєм» або «Попід гай». Далі можна запропонувати колективно проспівати ці пісні, потім записати на дошці мелодії й розібрати зв'язок звуків між собою, визначити мелодичний тип руху, тяжіння нестійких звуків до стійких, елементи розспівування тощо. Розпочинати потрібно з мажорного ладу: поступовий мелодичний рух, тонічний тризвук, ввідні звуки, при цьому постійно наголошувати на чистоті інтонування і надавати практичні поради щодо виконання вправ. Наприклад, для показу стійких звуків у До мажорі (і не тільки) можна проспівати українську народну пісню «Добрий вечір, дівчино, куди йдеш?» або пісню Лисички з опери М. Лисенка «Коза-Дереза».

Для розвитку музичного сприйняття на заняттях із сольфеджіо існує достатня кількість форм роботи зі студентами, серед яких важливе місце посідає *слуховий аналіз*, але як матеріал ми пропонуємо саме український музичний

фольклор. Цей музичний матеріал також можна використовувати: під час сольфеджування з листа народнопісенних зразків, виконання ансамблем (дуети, тріо тощо), побудова та інтонування народних ладів, спів у змінних розмірах, письмові та усні диктанти з голосу (з текстами пісень і без них) тощо. При цьому необхідно використовувати жанрове різноманіття пісенного фольклору.

Таким чином, в основі роботи із сольфеджіо має лежати вивчення народної пісні з її невичерпним ладовим багатством і різноманітністю мелодичних тяжінь. Отже, поступово, ненав'язливо та усвідомлено буде засвоюватися система теоретичних знань з подальшим практичним застосуванням.

Саме на основі українського музичного фольклору, для міцної професійної підготовки майбутнього вчителя музики ми пропонуємо знаннєво-практичний комплекс знань, умінь і навичок на прикладі ще кількох предметів музично-теоретичного циклу. (гармонія, аналіз музичних творів, елементарна теорія музики).

Гармонія: гармонізація мелодії народнопісенного складу; аналіз акордів гомофонно-гармонічного складу (народне багатоголосся); імпровізація на музичному інструменті (фортепіано) періодів у народному стилі (з модуляцією та без); гра секвенцій (приклади з музичного фольклору).

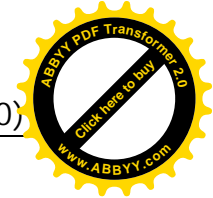
Аналіз музичних творів: аналіз характерних засобів виразності пісенного матеріалу; ладово-інтонаційний комплекс музичного фольклору різних регіонів; жанрова систематизація фольклору; цілісний аналіз народних пісень усіх календарно-обрядових жанрів.

Елементарна теорія музики: теоретичні поняття про метроритмічну та мелодико-інтонаційну структуру української народної пісні; моделювання ритму; ладозвукоряд у народній музиці; «народне багатоголосся» (фактура).

Висновки. Отже, міжпредметні зв'язки з використанням фольклорного матеріалу можуть забезпечити єдність теорії та практики у вигляді аналізу музичних форм, сольфеджування, виконання письмових завдань та гри на інструменті протягом усієї музично-теоретичної підготовки, допоможуть під час проходження педагогічної практики (проведення музичних занять, виховних годин у дитячому садку та школі), що, на нашу думку, сприятиме значно кращому засвоєнню теоретичних знань у студентів.

Вузівський цикл музично-теоретичних предметів педагогічних училищ та коледжів засобами українського фольклору допоможе збагатити загальнокультурний та музичний рівні студентів, сприятиме подальшому розвитку їхніх природних даних, художньому смаку, самостійності у професійному мисленні.

У подальших дослідженнях ми плануємо провести діагностику сформованості музично-теоретичних знань майбутніх учителів музики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аерова Ф. І. Як розвинути почуття ладу / Ф. І. Аерова // Музика : наук.-попул. Журн. з питань музичної культури. – 1995.–№ 3(297), травень–червень, – С. 14–15, 18.
2. Богданова О. Соціально-психологічний аспект сприйняття музичного фольклору / О. Богданова // Проблеми етномузикології. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 199–209.
3. Гадалова І. М. Музика та співи. Методика викладання. / Гадалова І. М. – К., 1996. – С. 167–181.
4. Єфремов Є. Фольклористичний погляд на проблеми етносольфеджіо / Є. Єфремов // Проблеми етномузикології. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 209–216.
5. Журавський В. С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / Журавський В. С., Згуровський М. З. – К. : ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2003. – 200 с.
6. Іваницький А. І. Українська народна музична творчість : навч. посіб. / А. І. Іваницький. – [2-е вид.]. – К. : Музична Україна, 1999. – 222 с.
7. Колесса Ф. Шкільний співаник : [у 2 ч.] / Філарет Колесса. – Львів, 1925. – С. 3.
8. Лобанов М. А. Етносольфеджіо. На матеріалі традиційної пісні руської деревні (для учасників старших класів ДМШ і училищ) / М. А. Лобанов. – СПб., 1996.
9. Побережна Г. І. Загальна теорія музики / Побережна Г. І, Щериця Т. В. – К. : Вища школа, 2004. – 303 с.
10. Садовенко С. М. Розвиток музичних здібностей засобами українського фольклору : навч.-метод. посіб. / С. М. Садовенко. – К., 2008. – 127 с.
11. Семенов О. Український фольклор : навч. посіб. / О. Семенов. – Глухів : РВВ ГДПУ, 2004. – 255 с.
12. Смаглій Г. А. Основи теорії музики : підруч. [для муз. училищ]. / Смаглій Г. А., Маловик Л. В. – Х. : Факт, 1998. – 384 с.
13. Философский энциклопедический словарь / [редкол. : С. С. Аверинцев, Э. А. Аоабоглы, Л. Ф. Ильичев и др.]. – [2-е изд.]. – М. : Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

РЕЗЮМЕ

В. В. Гура. Украинский музыкальный фольклор в системе предметов музыкально-теоретического цикла педагогических училищ и колледжей.

В статье сделана попытка теоретического обоснования необходимости внедрения межпредметных связей относительно преподавания украинского музыкального фольклора как средства совершенствования профессиональной подготовки студентов по музыкально-теоретическим дисциплинам. Отмечено, что этот подход обеспечивает единство музыкальной теории и практики. Украинский музыкальный фольклор выступает как средство интенсификации интеллектуального развития личности.

Ключевые слова: украинский фольклор, музыкально-теоретические знания, этносольфеджіо, межпредметные связи, музыкальная морфология.

SUMMARY

V. Gura. Ukrainian musical folklore in the system of objects usicality-theoretical cycle of pedagogical schools and colleges.

The article attempts a theoretical rationale for interdisciplinary connections to teaching Ukrainian folk music as a means of improving professional skills of students with music-theoretical subjects. This approach ensures the unity of musical theory and practice. Ukrainian folk music is offered as a factor intensifying the intellectual development of personality.

Key words: Ukrainian folklore, music-theoretical knowledge, etnosolfedzhio, interdisciplinary links, musical morphology